

patrini seu testes, ad illud provocantes vel exhortantes, excommunicationem majorem, in nostra diocesi episcopo reservatam, incurrunt, et in loco conflictus decedentes sepultura carent ecclesiastica, ex capite concilii Trid. supra citati et ex Constitutione Bened. XIV. Declarantur insuper a possessione honorum suorum proscripti et perpetuo infames, ut homicidæ: verum illæ pœnæ forum civile respicientes, apud nos non sunt in usu. Item Bened. XIV statuit ut, etiamsi in duello vulneratus ante mortem non incerta pœnitentiæ signa dederit, atque a peccatis et censuris absolutionem obtinuerit, inde moriens, sepultura ecclesiastica careat, « sub » lata Episcopis et Ordinariis locorum super hac pœna » interpretandi ac dispensandi facultate. » Nihilominus apud nos in eo casu ecclesiastice sepelitur, quia hæc pœnæ extensio non invaluit.

Denique præfatæ pœnæ non incurruntur nisi ob duellum stricte sumptum, scilicet conventis loco, tempore et armis, non vero ob conflictum improvisum, quamvis pugnantés ex eodem impetu rixæ ad idoneum locum perrexerint; nec probabiliter si unus dixerit alteri: *Tecum pugnabo prima vice qua mihi obviaveris*, quia deest assignatio loci et temporis. Ita *S. Ligorius* et plures apud ipsum, l. 3, n. 401.

ARTICULUS SEXTUS.

DE BELLO.

Bellum, sic dictum, ut plures volunt, quia velut bellua homines devorat, est *pugna multitudinis contra multitudinem extraneam, reipublicæ defendendæ aut vindicandæ causa*; sicque differt a rixa, quæ est pugna paucorum contra paucos, et a seditione, quæ est conflictus multitudinis contra multitudinem ejusdem politicæ societatis, et dicitur etiam bellum civile.

Bellum potest esse justum vel injustum: est justum si solius reipublicæ defendendæ aut vindicandæ causa sus-

cipiatur et debito modo exerceatur; est vero injustum si sola nocendi cupiditate, ulciscendi crudelitate, rebellandi feritate, dominandi libidine vel alio simili fiat animo. Decret., part. 2, causa 23, q. 1, cap. 4.

Iterum bellum justum potest esse defensivum vel offensivum. Defensivum, est illud quo vis vi repellitur; et offensivum, est illud quo vis infertur ad obtinendam justitiam vel injuriæ reparationem.

Certum est bellum justum defensivum esse licitum; unusquisque enim potest, etiam privata auctoritate, adversus injustum aggressorem, se cum illius vitæ periculo, defendere: ergo *a fortiori* societas completa injustam aggressionem per vim repellere potest.

Certum est, e contra, bellum injustum, sive offensivum, sive defensivum, graviter esse illicitum, et strictam inducere obligationem cuncta damna per illud illata reparandi.

Restat igitur ut quædam dicamus 1° de bello justo offensivo in se sumpto; 2° de modo bellum faciendi; 3° de obligationibus ducum exercitus; 4° de obligationibus militum; 5° de clericis relative ad bellum.

De bello offensivo justo in se sumpto.

1° Manichæi censuerunt, referente *S. Aug.* contra Faustum, l. 22, cap. 74, bellum esse rem de se malam; *Lutherus* bella contra Christianos et præsertim papistas approbanda esse volebat, non vero bella contra Turcas, quia nihil aliud esset quam reluctari Deo iniquitates nostras per eos visitanti; sectarii Anglicani et Americani dicti *Quakers* quodcumque bellum prohibendum esse docent.

2° Supremæ auctoritates a se invicem sunt independentes, et nullum agnoscunt superiorem in ordine temporali; si ergo quoddam inter eas nascatur dissidium, quod mutuis explicationibus et reciprocis concessionibus componi non possit, sola vi armorum definiri potest; unde bellum, licet semper lugendum, quandoque fit necessarium ad obtinendum quod justum est. Idque pluribus

firmatur rationibus, nempe 1° exemplo Abraham, Moysis, Josue et innumerorum aliorum; 2° S. Joannes Baptista, interrogatus a militibus quid sibi faciendum esset ad consequendam salutem, non dicit eis abstinendum esse a militia, sed, e contra, supponit in ea perseverandum esse, dicens: *Neminem concutiatis, neque calumniam faciatis, et contenti estote stipendiis vestris*; 3° nullus Patrum imperatoribus christianis bella gerentibus obstitit tanquam si rei ex natura sua illicitæ vacassent; 4° Romani pontifices et Concilia principes pluries incitaverunt ad arma contra infideles sumenda. Ergo.

3° Ut bellum licite instituatur quatuor requiruntur conditiones: 1° suprema auctoritas; societates enim quæ agnoscunt superiorem, jus suum coram ipso prosequi possunt: non est ergo necessitas ad vim armorum recurrendi nisi in casu injustæ aggressionis, ad se defendendas, sicut facere possunt privati. 2° Justa causa; bellum enim, cum multa secum trahat damna, suscipi non potest nisi ex gravi causa, ut in jure canonico habetur et omnes fatentur, v. g., ad recuperandum jus debitum, ad protegendos subditos vel confœderatos injuste vexatos, ad vindicandam injuriam principi, legatis ejus vel ipsi reipublicæ illatam, terrorem injiciendum, et aliam præcavendam injuriam, etc. *Justa autem bella definiri solent, quæ ulciscuntur injurias*, inquit S. August. Quæst. in Josue 10. 3° Recta intentio; scilicet, ut bonum reipublicæ promoveatur et malum ejus vitetur aut reparetur; non vero ex ambitione, vanitate, odio, personali vindicta, etc. Notandum tamen solum rectæ intentionis defectum, data aliunde sufficiente causa bellum indicendi, obligationem restituendi non producere. 4° Satisfactionis petitio et conveniens expectatio; cum enim bellum gravia secum necessario ducat incommoda, suscipi non potest absque gravi causa et necessitate: talis autem non existit necessitas si affulgeat spes debitam satisfactionem obtinendi: ergo hujusmodi satisfactio petenda et sufficienti tempore expectanda est, atque oblata acceptari debet. Unde jus gentium, cunctis gen-

tibus commune, prohibet ne bellum offensivum ante quamdam saltem declarationem suscipiatur. Petitio autem satisfactionis, cum minis expressis vel subauditis, est vera declaratio belli.

4° Hinc principes, bellum injuste moventes, tenentur, coram Deo et hominibus, mala inde provenientia quantum possunt reparare, quia justitiam graviter lædunt, v. g., debent domos eversas relevare, urbes dirutas reedificare, familias spoliatas redintegrare, dominia acquisita restituere, jumenta sibi præstita remittere, expensas ab adversariis factas refundere, etc., etc. Omni ergo diligentia curare debent ut certi sint de belli justitia et necessitate, antequam illud suscipiant inferendum.

5° Attamen si, omnibus perpensis, existat dubium, et de possessione magni domini vel juris agatur, ea possessio armis defendi potest, quia, juxta axioma ubique receptum: *In dubio melior est conditio possidentis*. Eadem ratione injuria contra hanc possessionem exercita, si justa satisfactio convenienter petita denegetur, bello vindicari potest. Si tamen, etiam posita præsumptione dicto axiome expressa, remaneat dubium quod excuti nequeat, ambæ partes, ex æquo et bona fide convenire debent: quod si una omnem abnueret transactionem, altera jus suum armis merito propugnaret. Ita communiter doctores, qui etiam advertunt bellum ex utraque parte fieri posse licitum, si nempe, in re dubia, utraque pars bona fide arbitretur se meliorem habere causam: in eo casu, quicumque sint belli eventus, neutra ad restitutionem tenetur, nisi postea clare videat se jus non habuisse; et tunc id tantum refundere deberet ex quo ditior facta fuisset.

De modo faciendi bellum.

1° Positis conditionibus requisitis ut bellum juste suscipiatur, licitum est 1° efficaciora adhibere media ad capiendos, vulnerandos et etiam occidendos hostes; finis enim belli obtineri non potest, nisi superentur et vin-

cantur adversarii; superari autem et vinci non possunt, nisi per flebilis hujusmodi media: nomine hostium veniunt ii omnes qui dimicant et dimicantes positive adjuvant jubendo, exhortando, aggeres faciendo, virgulta ferendo, etc., sive viri, sive mulieres, sive laici, sive clerici aut religiosi, etc.; 2° bona reipublicæ et etiam privatorum, quatenus reipublicæ utilia esse possunt, diripere, auferre, incendere, vastare et destruere, quantum opus erit, non quidem voluntate militum, sed jussu vel approbatione ducum, quando id necessarium vel graviter utile judicant; 3° urbes et arces obsidere, tormenta omnis generis contra illas explodere, quælibet ædificia, etiam monasteria, ecclesias, incendere aut evertere, quamvis cum hostibus multi innocentes et extranei perire debeant; 4° insidias parare, stratagemata, in se non illicita nec ad illicitum inducentia, adhibere, ut hostes fallacii decepti, in discrimina conjiciantur, et efficacius expugnentur, capiantur vel occidantur: hæc non reputantur mendacia, quia in bello usitata sunt, et culpa sua decipiuntur adversarii; 5° transugas et proditores ex parte adversa venientes suscipere, quamvis fugiendo peccent, eos interrogare, iudiciis ab eis acceptis uti, etc.; hæc enim ubique recepta sunt ut licita, et sic concedunt auctores. Sed eos ad proditorem vel desertionem excitare non liceret, quia esset sollicitatio ad rem per se malam, quod semper est peccatum. Est contra *Puffendorf*.

2° Sed omnes simul fatentur justam servandam esse moderationem; duces etenim et milites legitimæ vindictæ sunt ministri, non vero latrones et sicarii: vitare igitur debent quidquid sapit crudelitatem et animum nocendi. Parcere igitur tenentur, quantum moraliter possunt, innocentibus, ut infantibus, pueris, mulieribus, senibus, peregrinis, rusticis, clericis, et denique iis omnibus qui ad bellum positive non concurrunt. Item hostes semel captos et nocere non valentes occidere nequeunt, nisi forte alicujus exterminatio judicetur necessaria in pœnam criminis vel in aliorum terrorem, ut docet *Collet*:

nihil molestiæ facere possunt internuntiis, qui jure gentium ubique sunt inviolabiles, nec mittere spiculatores qui principem, ducem exercitus, vel alios primores regni occulte trucidant; talis quippe agendi ratio semper habita est ut perfida, nisi in ipsomet prælio exerceatur. Judith vero excusatur, quia, non nisi Deo inspirante, caput Holofernis amputavit. Denique, obtenta victoria, æquum servandum est moderamen erga victos, justæ tantum exigendæ sunt conditiones; admittæ bona fide ex utraque parte tenendæ sunt.

3° Quolibet die, tempore et loco præliari licet, positis conditionibus aliunde necessariis; idque constat 1° ex Mathathia et aliorum Judæorum proposito adversus hostes suos die sabbatorum pugnandi; 2° exemplo principum christianorum, qui diebus dominicis et festivis se defenderunt et sæpe prælia incoeperunt, nihil contradicente Ecclesia; quia prælia non habentur ut opera servilia; 4° quia lex positiva dies festos sanctificandi cum tanto non obligat incommodo. Ergo.

4° Quarere solent theologi an princeps catholicus hæreticos aut infideles in adjutorium suum advocare, vel auxilium eis præbere possit, et respondent affirmative, quia 1° Machabæi fœdus inierunt cum Romanis ut in bello sibi adjutores forent; 2° societas cum hæreticis vel infidelibus non impedit quin bellum juste geratur. Si tamen princeps catholicus prævideret gravia oritura esse mala ex commercio cum hæreticis aut infidelibus, v. g., veræ fidei derisionem, templorum eversionem, sacrarum mysteriorum profanationem, subditorum apostasiam, a tali consortio abstinere deberet, nisi similia aut majora timeret mala ab hostibus inferenda.

5° *Petitur* an liceat indicere bellum vicino principi, quia fit potentior et timendum est ne postea adversus vicinos prævaleat.

Respondetur negative; quia, nisi constet illum contra nos malum parare, actualement nobis non facit injuriam, et inique agere non licet, ne alter deinceps iniquus fiat.

De obligationibus ducum exercitus.

1° Duces alique officiales exercitus scire debent quid quid ad sua officia pertinet, et discere, quantum possunt, quæ ignorant vel imperfecte sciunt.

2° Inviolabilem servare debent fidelitatem erga principem, patriam et milites sibi subditos : militiam deserere non possunt, maxime tempore belli, nisi ex consensu principis; perjuri essent, et a Deo sicut ab hominibus damnarentur, si ad hostes confugerent, secretas cum illis *intelligentias* haberent, consilia principis vel ducum eis aperirent, media vincendi revelarent, etc.

3° Mutua urbanitatis et charitatis officia sibi invicem præstare, disciplinam inter milites servare et bonum exemplum eis præbere debent. Pariter tenentur eos amare, spiritu fraternitatis simul et fortitudinis ducere, sedulo invigilare ut nihil eis, sive quoad animam sive quoad corpus, desit; singularia certamina, ebrietates, rixas, scortationes, vires corporis et animæ destruentes, inter eos prohibere, etc.

4° Peccant contra justitiam et ad restitutionem tenentur si, sub prætextu quod insufficiens stipendium sibi solvatur, ficta militum nomina scribant, fingant ut præsentem qui sunt absentes, vel aliis fallacibus utantur mediis ut compensationem obtineant vel lucrum faciant. Item sibi retinere non possunt stipendium militibus defunctis debitum; ad illud quippe nullum habent jus, nec a *fortiori* ad eorum bona jam possessa, quæ ipsorum hæredibus tribuenda sunt.

5° Milites sibi subditos convenientibus pœnis cohibere debent ab injustis rapinis, deprædationibus, stupris aliisque flagitiis; alioquin obligationem damna reparandi incurrunt, cum hæc ex justitia teneantur impedire quantum moraliter possunt.

6° In militaribus expeditionibus, si sufficiens desit annona, quæ ad victum, vestitum, commeatum, cubandum, calefaciendum, etc., necessaria sunt, ab incolis locorum

per quæ transeunt exigere possunt; sed cavere debent quantum possunt ne aliqui plus quam alii, servata proportione, graventur, quia in eo casu justitiam distributivam pro posse suo servare tenentur, *ut patet*.

7° Similiter contra justitiam peccant et ad restitutionem tenentur commissarii et annonæ curatores, si commeatum, victualia, vestes, lectos, etc., non subministrent in debita quantitate, et qualitate, etc. Hoc per se patet et ab omnibus admittitur.

De obligationibus militum.

1° Qui sorte ad militiam designantur, et legalem non habent exemptionem, servire tenentur; ad conservationem enim societatis necesse est ut sint milites; alii cives præ aliis militare non tenentur: oportebat igitur ut aliquis institueretur modus viros in numero sufficienti ad militiam obtinendi: statutum est apud nos ut omnes juvenes successive sortirentur quinam militiæ adscriberentur, vel non. Conditio igitur omnium sub hoc respectu est æqualis. Postea legitime eximuntur qui ad militiam non sunt idonei, qui familiæ suæ sunt omnino necessarii, qui hono generali societatis aliter operam daturi sunt, ut clerici, magistri scholarum, etc. Dici ergo non potest legem (gallice *de recrutement*) nunc exstantem esse injustam. Ergo.

2° Juvenes sorte designati, vel ut milites jam inscripti, vexilla patriæ fugere vel deserere nequeunt sine gravi peccato contra justitiam, tum erga principem, tum erga societatem: *hoc sequitur ex dictis*.

3° In dubio an princeps sit legitimus, an bellum sit justum, milites obedire tenentur; quia in dubio stat præsumptio pro superiore, et tranquillitas publica exigit ut gubernium semel constitutum contra anarchiam et extraneos hostes defendatur: unde tributa solvenda et copiarum militares ipsi tribuendæ sunt. Attamen extranei et qui ad arma non vocantur, probabilius nomen sponte dare non possunt ad militandum in dubio, nisi, re ex-

cussa, saltem probabile efformarent iudicium de justitia belli, quia necessitate obediendi non constringuntur sicut cives a principe vocati. Ita *Ferraris*, v^o *Bell.*, art. 3, n. 25, dicens hanc sententiam esse communem.

4° Milites pabulatione uti possunt in terra hostili, imo et in terra amica, si necessaria ipsis non præsentur, et ea propter inopiam emere non possint; sic et procedere ex licentia expressa vel tacita principis aut ducis, ad vastationes, spoliationes, prædationes, carcerationes et cædes partis hostilis; secus, si duces hæc prohibeant, quia tunc propria auctoritate agerent, et obligationem damna reparandi contraherent. *Est sententia communis.*

5° Si capti fuerint etiam in bello justo ex parte capientium, licite fugere possunt, nisi specialis adsit promissio non fugiendi; sic enim jure gentium introductum esse videtur. In bello ex parte capientium injusto, fugere et bona hostium auferre possent, seclusa promissione juramento firmata permanendi. Ita *Molina*, *Layman*, *Ferraris*, addentes quod in bello injusto dominis insequentibus vi resistere possent, non vero in bello justo.

6° Spolia hostium, sive occisorum, sive vulneratorum, sive captorum, sive fugientium, seclusa contraria consuetudine vel jussione, pertinent ad milites, quia quæ ab hostibus capimus jure gentium nostra fiunt, inquit *Ferraris*. Cætera vero bona in bello justo capta pertinent ad principem victorem, vel potius ad rempublicam sibi commissam.

7° Milites, tuta conscientia, militare non possunt in bello evidenter injusto, quia malo cognito nunquam licet per actum positivum cooperari; potius omnia patienda et etiam mors subeunda est. At vero in bello justo vel non evidenter injusto, ducibus serio aliquid ad rem militarem spectans jubentibus, statim sub culpa ex genere suo mortali obedire tenentur, nec sine ipsorum consensu a castris vel exercitu recedere possunt, nec stationem sibi commissam deserere ob imminens periculum vitæ, etc.

De clericis relative ad bellum.

1° Omnibus clericis, sive sæcularibus, sive regularibus sacris Ordinibus initiatis, jure ecclesiastico prohibitum est nomen militiæ dare et propria manu pugnare; hocque constat 1° can. 83 Apost. ubi legitur: « Episcopus, aut » presbyter, aut diaconus, qui militiæ vacaverit... depo- » natur; » 2° ex variis Decreti canonibus, v.g., 1^a part., dist. 50, c. 6, part. 2, causa 20, q. 3, can. 3, etc. 3° ex *Bened. XIV*, Inst. 101, n. 23, dicente: « Unanimes theologi » fatentur levem solummodo culpam admitti a clerico qui, » ad minores Ordines exceptus, inter milites sponte coop- » tatur; lethali vero culpa vacuum non esse clericum qui, » sacris Ordinibus ornatus, militiam amplectitur. » Ergo.

Diximus 1° *jure ecclesiastico*, et non jure naturali: unde si licentia summi Pontificis accederet, abesset culpa et irregularitatis poena.

Diximus 2° *propria manu*; quia clerici sacris Ordinibus initiati, ex legitima superiorum suorum missione, in bello justo assistere possunt, et sacramenta morientibus ministrare, milites ad fortiter dimicandum hortari, principes et duces incitare ad defensionem oppressorum, ad oppugnationem inimicorum Dei vel patriæ, etc. Unde si in Decretal. l. 5, tit. 37, cap. 5, dicatur eos qui alios incitant ad pugnandum enormiter peccare, id intelligendum est, ut ait Glossa, de bello injusto.

2° Ex pluribus juris canonici capitibus, ut videre est apud *Ferraris*, v^o *Bellum*, art. 4, n. 5, desumitur 1° clericos in sacris constitutos bellum justum suadere posse; 2° principes sæculares advocare contra infideles, hæreticos aliosque inimicos in defensionem Ecclesiæ; 3° eos qui jurisdictionem temporalem habent, ut nunc summus Pontifex, et olim plures episcopi et abbates, pro tuendis ecclesiarum suarum juribus, invocare posse principes sæculares, bellum justum indicere, exercitum conscribere, ducem belli præficere, arma ad pugnandum militibus præbere, etc., quamvis ipsi personaliter munere

præfecti vel ducis fungi nequeant, ut expresse habetur in Sexto, l. 3, tit. 24, cap. 3.

3º Clerici et religiosi, qui bello justo intersunt, non dimicando, sed spiritualiter adjuvandi causa, spolia hostium non minus quam alii milites accipere ac retinere possunt, quia sunt pars exercitus et eadem subeunt pericula cum aliis: æquum est igitur ut eadem habeant commoda.

4º Licet propria manu decertare non valeant, possunt tamen, in magna necessitate, moenia vel portas civitatis custodire, imo et ad id in repentino bello tenentur, ut desumitur ex Decretal. l. 3, tit. 49, cap. 2.

5º Clerici et laici in bello justo propria manu occidentes vel mutilantes, fiunt irregulares, ut in Tractatu *de Irregularitate* dicimus: qui vero in bello manifeste injusto, sive offensivo, sive defensivo, militant, irregularitatem ex delicto contrahunt, quamvis ipsi nec occiderint, nec mutilaverint, si vel unus adversariorum fuerit occisus aut mutilatus; quia omnes ad homicidium cooperantur, et eandem causam moralem constituunt. Sic ex pluribus juris canonici capitibus communiter docent auctores, paucis contradicentibus, inter quos annotator *Ferraris*, ad calcem art. 4.

ARTICULUS SEPTIMUS.

DE HOMICIDIO CASUALI.

Id dicitur casuale quod præter intentionem accidit. Fieri autem potest ut ita sit præter intentionem quod neque fuerit volitum in causa, et tunc nullo modo imputatur ad peccatum; vel ita ut ex causa voluntarie posita sequatur, et indirecte volitum judicatur, ac proinde, si malum sit, est peccatum mortale aut veniale, secundum principia a nobis in Tractatu *de Actibus humanis* exposita.

Duplici modo aliquis potest esse causa homicidii casualis seu indirecte voliti, nempe vacando rei licitæ, et vacando rei illicitæ.

1º Si causam mortis homini ponat, vacando rei licitæ, et debitam adhibendo diligentiam, non peccat, nec igitur homicidii est reus. Si, e contra, debitam diligentiam non adhibeat, plus minusve peccabit, juxta gradum negligentiae, modo mortaliter, modo venialiter: id ex solo prudentium judicio determinari potest.

2º Qui vacando rei illicitæ, sed mortis non inductivæ, et adhibita sufficienti diligentia, causam mortis homini ponit, non est reus homicidii inde per accidens sequentis, quia talis occisio nullo modo est voluntaria; non in se, ut patet; neque in causa, cum prævideri non potuerit: unde clericus qui peccat venando, non habendus est ut homicida, si, adhibita convenienti diligentia, hominem pro fera occidat, quod accidit respectu *D. de Chantal*.

3º Qui vacando rei illicitæ et periculosæ, v. g., qui medicinam et chirurgiam non didicit et operationem chirurgicam facit, ex qua mors sequitur, reus est homicidii, quia hujusmodi mors ipsi vere imputabilis est.

De irregularitate ex homicidio casuali proveniente judicandum est ex dictis tum supra, tum in Tractatu *de Irregularitate*; irregularitas enim ex delicto supponit peccatum grave: quotiescumque ergo homicidium casuale imputari non potest ad peccatum mortale, non existit irregularitas; in casu opposito existit.

CAPUT SEXTUM.

DE SEPTIMO ET DECIMO PRÆCEPTO DECALOGI.

Hæc duo præcepta jungimus, sicut alibi sextum et nonum simul junximus, quia utriusque idem est objectum.

Sic exprimuntur in Exod. xx, 15: *Non furtum facies; et 17: Non concupisces domum proximi tui, nec desiderabis uxorem ejus, non servum, non servam, non ancillam, non bovem, non asinum, nec omnia quæ illius sunt.*